

- ג. המתעסק בחלבים ובעריות, כגון שנתכוין לאכול דבר התר והלכה ידו בטעות לחתיכה אחרת של איסור, ואכלה – חייב שכן נהנה. אבל בשאר איסורים פטור (בה – פרט למתעסק).
אפילו לא נתכוין לאכילה כלל, אלא כגון שדימה שזה שבפיו רוק הוא ונמצא מאכל אסור – חייב (עפ"י סנהדרין סב; רמב"ם שגגות ב, ז; מאכ"א יד, יב).
באיסורי שבת פטור אף משום מלאכת מחשבת אליבא דרב נחמן בשם שמואל.
א. לפרש"י, ר' אליעזר אינו פטור משום מלאכת מחשבת אלא משום בה. ולדעת התוס' (בסנהדרין סב ובשבועות יט וסא), ישנם שני מיעוטים נפרדים; נתכוין לאכול חתיכת איסור אחת ואכל חתיכה אחרת – בזה אין פטור 'מתעסק' ואינו פטור אלא במלאכת שבת משום 'מלאכת מחשבת', משום שלא נעשתה מחשבתו. נתכוין להתר ונמצא שהיה זה דבר אסור – זהו 'מתעסק' הפטור בכל התורה משום בה. ובסוג זה נחלקו אב"י ורבא האם פטור רק בכגון שנתכוין להגביה התלוש ונמצא חותך מחובר או אף בכגון שנתכוין לחתוך תלוש ונמצא שחתך מחובר.
ב. בשבת פטור משום 'מלאכת מחשבת' אפילו נהנה באותה מלאכה, שלא כבחלבים ועריות (עפ"י תוס' סנהדרין סב).
ג. הגרעק"א (בתשובה ח) כתב ש'מתעסק' נחשב מעשה עבירה, וחייבים למנוע אחר מעבירה גם אם הוא 'מתעסק', והרי זה כשוגג ולא כמו אנוס, אלא שפטרנו תורה מחיוב קרבן (וע' גם בתדושים ובאורים ו, א). ואין הדבר ברור על הכל (ע"ע בספר מנחת ברוך; עמודי אור כ; קהלות יעקב כריתות יב; אבי עזרי (קמא) איסור"ב א, יב; ברכת מרדכי ח"א מא, ד ואילך).

דפים יט – כ

- ל. מה הדין במקרים הבאים?
א. נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר בשבת.
ב. נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר.
ג. נתכוין לתלוש תאנים ותלש ענבים.
ד. נתכוין לתלוש תאנה זו ותלש תאנה אחרת.
ה. ביקש ללקט ענבים ושכח וסבר שלתאנים הוא צריך והלכה ידו ולקט ענבים.
ו. כנ"ל, בשתי תאנים.
ז. נתכוין ללקט פרי זה ולאחריו פרי אחר, והלכה ידו על האחרונה תחילה.
ח. כנ"ל בשתי גרות אחת דלוקה ואחת מכובה, ונתכוין להדליק את זו ולכבות את זו; וכן בגחלים.
א. נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר – פטור (בה – פרט למתעסק. או משום מלאכת מחשבת). לפי התוס' ועוד ראשונים, נתכוין להגביה תלוש ונמצא מחובר – פטור משום 'מתעסק'.
ב. נתכוין לחתוך תלוש וחתך מחובר – לאב"י חייב ולרבא פטור (וכן נחלקו בדבר רנב"י ומר בריה דרבינא, בפסחים לג ובראשונים שם).
הלכה כרבא שפטור.
לפרוש רבנו תם, מחלוקת אב"י ורבא כשנתכוין לאותו דבר שחתך, אבל נתכוין לדבר אחר – ודאי פטור. ואפילו נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, משום 'מלאכת מחשבת'.

ג-ד. נתכוין לתלוש פרי זה ותלש פרי אחר, אפילו שניהם מין אחד, אמר רב נחמן אמר שמואל: פטור לדברי הכל – מלאכת מחשבת אסרה תורה, והרי לא נעשתה מחשבתו. כמה אמוראים הקשו על כך מן המשניות ושמואל תרץ.

[מבואר בגמרא שבמלאכה שהמקלקל חייב בה, כגון בעשיית חבורה, אף מתעסק חייב, ולפיכך המתכוין למול תינוק שזמנו בשבת ומל תינוק אחר שאין זמנו היום – חייב, אם לא משום 'טועה בדבר מצוה' שפטור לר' יהושע].

לפרש"י והרמב"ם (כמו שפרש הלח"מ ועוד), אביי ורבא חולקים על שמואל וסוברים שאין לפטור אלא מתעסק בדבר המותר [כגון להגביה או לחתוך תלוש כנ"ל] ולא בדבר האסור. והלכה כמותם דבתראי נינהו (עפ"י רמב"ם).

ואולם התוס' (ועוד) סוברים שאין בדבר מחלוקת, ולכל הדעות פטור [ורבא ואביי מדברים כשנתכוין לאותו פרי שתלש אלא שסבר שהוא תלוש]. ויש מחלקים בין מין אחד, שבוה חייב לדעת אביי ורבא, ובין מתכוין למין אחד ותלש מין אחר (כ"פ בחק נתן בדעת הרמב"ם).

ה. רצה ללקט ענבים ושכח וסבר שלתאנים הוא צריך והלכה ידו על הענבים; שמואל פרש דברי ר' יהודה במשנה שבוה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע, שלר"א חייב שהרי נעשתה בקשתו כיון שלענבים הוא צריך, ור' יהושע פטר שהרי לא נעשתה כוונתו ומחשבתו שבשעת מעשה.

ו. כנ"ל בשני פירות משם אחד; שמואל פרש שלר"ש ור"ש שזורי חייב לדברי הכל, ואילו לר' יהודה נחלקו גם בזה ר"א ור"י [ותמה ר' יהודה על דעת הפוסט].

תאנים שחורות ולבנות – לפרש"י, שם אחד הוא כי נחשבות מין אחד. ויש אומרים שהם שני שמות (עפ"י רמב"ם שבת א, ט; שטמ"ק אות ג).

ז. שינה בטעות את סדר הלקיטה שנתכוין אליו – רבא פרש שבוה דנו התנאים במשנתנו; לר' יהודה, בין בפירות משם אחד בין משני שמות ר"א מחייב ור"י פוטר [ותמה ר' יהודה על דעת הפוסט], ולר"ש ור"ש שזורי, מחלוקתם בשני שמות אבל בשם אחד דברי הכל חייב.

א. יש אומרים שאפילו לר' יהודה, בדברים זהים ממש חייב לכו"ע, לא נחלקו אלא בכגון שחורות ולבנות (עפ"י שטמ"ק או ו. ואין הדבר מוסכם – ע' בל"ה, 'עין משפט' אות ר מש"כ בדעת רש"י).

ב. הלכה כר"ש ורש"ש שהם רבים כנגד ר' יהודה, הלכך אם שינה מן הסדר שנתכוין אליו, בשני שמות פטור ובשם אחד חייב (עפ"י רמב"ם שבת א, ט; ל"ה ושפ"א. ולפמש"כ בשטמ"ק שבשני דברים זהים לכו"ע חייב, אפשר שפסק הרמב"ם כר' יהודה, וגרס בברייתא 'חייב').

ח. שתי נרות, אחת דלוקה ואחת מכובה, ונתכוין להדליק האחת ואח"כ לכבות האחרת, וכיבה והדליק; אם בנשימה אחת כיבה והדליק, שמחמת נפיחה כבתה זו והודלקה האחרת – חייב. בשתי נשימות – פטור, שלא נעשתה מחשבתו.

היו שתיהן דלוקות או שתיהן מכובות ונתכוין לכבות / להדליק זו ולאחריה זו, ושינה מן הסדר שאליו נתכוין – חייב, שהכל שם אחד הוא (עפ"י רבנו גרשום. ואפילו ר' יהודה מודה בזה, לפי שהדברים זהים, וכנ"ל. עפ"י שטמ"ק ו-ז).

וכן לענין גחלים, העליונות בוערות והתחתונות מכובות (כלומר עוממות. ר"ג), ונתכוין להבעיר תחילה

ואח"כ לכבות, וכיבה והדליק בחתייה אחת; תנא קמא מחייב חטאת אחת בלבד (מפני ששינה מהסדר שנתכוין, ומ"מ על אחד ודאי חייב שהרי לא אחר הבערתו אעפ"י שגם לא הקדים. רש"י). ור' אלעזר בר"צ מחייב שתים, משום כיבוי ומשום הדלקה, ואינו חושש לשינוי הסדר.

א. לכאורה נראה שאותה מחלוקת קיימת גם בנרות, האם בנשימה אחת חייב אחת או שתים (עפ"י שטמ"ק אות יא; שבט הלוי ח"ה כט).

ב. נראה לכאורה שהלכה כתנא קמא שאינו חייב אלא אחת. והרמב"ם סתם הדבר, ואולי משום שאין הלכה כרבא בהסבר מחלוקתם ולכל הדעות חייב אחת או שתים – לכך סתם הדבר (עפ"י לקוטי הלכות).

דף כ

לא. החותה גחלים בשבת – כמה חטאות הוא חייב באופנים השונים?

החותה בגחלים ומהפכן, והיו שם גחלים עוממות ולוחשות, כיבה הדלוק והדליק הכבוי – נתכוין לכבות ולהדליק; לר' נתן חייב שתים. ולר' יוסי – הבערה ללא יצאת ואינו חייב עליה חטאת אלא על הכיבוי בלבד.

א. הלכה כר' נתן, שהבערה לחלק יצאת ולא ללאו.

ב. מבואר בגמרא שגם למ"ד הבערה ללאו יצאת יש חיוב חטאת על כיבוי. וכבר תמהו מכאן על דברי החו"י בסוס"י קלב ועוד. ע' בשו"ת ערוגת הבושם או"ח פ, לח; מגדים חדשים שבת כט:).

נתכוין לכבות שרצה לשמר הפחמים, ואין לו תועלת בהבערת התחתונות [אבל יודע שהן יידלקו]; לתנא קמא, חייב משום מכבה ופטור על ההבערה, לפי שהיא קלקול אצלו. ולר' אלעזר בר' צדוק, חייב שתים סוּבַר מקלקל בהבערה חייב. כן פרשו ר' אלעזר ור' חנינא ור' יוחנן.

וסובר ראב"ז מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אבל לר' שמעון הפוסט, אינו חייב על ההבערה אעפ"י שמקלקל בהבערה חייב, שהרי אין לו צורך בכך (עפ"י תוס').

נתכוין לכבות ולא להבעיר, והוּבַעַר מאלוהין; מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון אם פטור על ההבערה אם חייב (ורב אשי פרש שבוה נחלקו תנא קמא וראב"ז).

פרשו תוס' שאין לפוטרו משום דבר שאין מתכוין גרידא, שהרי זה פסיק רישיה, אלא משום מלאכה שאין צריכה לגופה.

בדעת הרמב"ם (שגגות ז, יב) נחלקו אחרונים ז"ל: יש שדייקו מדבריו לפטור על ההבערה (שו"ת אחיעזר ח"ג נו, ח ועוד). והחזו"א (או"ח נ, ד) נקט בדעת הרמב"ם שחייב.

ומבואר בתוס' שבאופן שאינו פסיק רישיה להבערה, אינו חייב אלא חטאת אחת. ואפילו למ"ד דבר שאינו מתכוין אסור, אינו אסור תורה במלאכת שבת. אולם כתבו שלמ"ד מקלקל בהבערה חייב, הכי נמי דבר שאינו מתכוין לר' יהודה חייב חטאת (ע' קה"י יג; חדושי ר' שלמה היימן כתובות ג).

החותה כדי להתחמם בחתייתו, ואינו צריך להבעיר – באנו למחלוקת ר"י ור"ש אם מלאכה שא"צ לגופה חייבים עליה אם לאו.

הרמב"ם פסק כר' יהודה שמלאכה שא"צ לגופה חייבים עליה. ושאר ראשונים פסקו לפטור.

נתכוין לכבות ולהבעיר בסדר מסוים, ושונתה כוונתו – נתבאר לעיל.

פרק חמשי; דפים כ – כא

ל.ב. מה דינו של האוכל דם בהמה חיה ועוף; דם דגים וחגבים; דם שקצים ורמשים; דם מהלכי שתיים; דם ביצים?

דם [שהנפש יוצאה בו] של בהמה חיה ועוף, בין טמאים בין טהורים – האוכלו במזיד חייב כרת ובשוגג חטאת (לעוף ולבהמה. וחיה בכלל 'בהמה'). בכלל זה דם הכוי, אף לדעת האומר בריה בפני עצמה הוא, לא חיה ולא בהמה (וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה. כל נפש אשר תאכל כל דם... – כלל ופרט וכלל, להביא כל דבר שיש בו טומאה קלה וטומאה חמורה ויש בו איסור והתר והוא מין בשר).

דם דגים וחגבים מותר (שאינם 'כעין הפרט', לפי שאין בהם מצב של איסור ומצב של התר אלא כולו התר שהרי אינם טעונים שחיטה, וגם אין בהם טומאה חמורה).

ואולם אם כינסו אסור מדרבנן, שהרואהו אוכל סובר מותר לאכול דם בהמה חיה ועוף, אבל אם יש בו קשקשים התיר רב מפני שאין חשש החלפה בדם בהמה.

א. אפשר אפילו לא נשאר בו קשקשים אלא נותנם בו אחר כך (כן משמע ברמ"א י"ד פ"ג, ג. עפ"י

חדושי הגרעק"א שם טו, ט. וצ"ע אם מועילה נתינת קשקשים בדם חגבים ודם אדם).

ב. מפשט הגמרא נראה לכאורה, וכן משמע בתוס', שאם לא כינסו מותר אפילו אין בו קשקשים

(עפ"י כנסת הגדולה י"ד סו בהגהות ב"י אות מט. ולפי"ו צריך לדחוק קצת בלשון התוס' והרא"ש

בחולין סד:). ויש מי שכתב בדעת הרי"ף שאם לא כינסו אין מותר אלא בקשקשים, ואם כינסו

אסור אפילו בקשקשים (כנה"ג שם בדעת הרי"ף).

ג. ברמב"ם (מאכלות אסורות ו, א) מבואר שדם דגים טהורים מותר אפילו כנסו לתוך כלי ללא

קשקשים, ורק בדם דגים וחגבים טמאים אסור רב. והראב"ד השיגו.

ד. דם חגבים מותר גם הוא ע"י הכר כדן דם דגים (עפ"י תורת הבית הקצר ג, ה; רבנו ירוחם טו ח"ה כד;

פרי חדש סו סק"ד; דברי חמודות חולין פ"ח ככד. וע' תוי"ט).

דם שקצים ורמשים – אינו באיסור אכילת דם (שאינם כעין הפרט, כי אין בהם טומאה חמורה וכדלהלן).

ואולם האוכל כוית דם שרצים לוקה משום אכילת שרץ, לפי שנתרבה דמו כבשרו (וזה לכם הטמא. לעיל

ד:). ודוקא כשהתרו בו משום 'שרץ' אבל לא כשהתרו בו משום 'דם'.

(ודי בהתראה 'אל תאכל דם השרץ', ואין צריך לפרש שאיסורו הוא משום שרץ (אביר יעקב).

דם מהלכי שתיים אינו באיסור דם (שאינו כעין הפרט, כי אין בהם טומאה קלה, וגם אין בהם איסור והתר.

ואין ללמדו ב'קל וחומר' לאיסור, משום שנאמרוזה לכם הטמא כב).

ואולם דם שפירש מן האדם כגון דם שעל גבי ככר – גורדו [מדרבנן] ואוכל את הככר.

א. לפרש"י, אין זה בגדר איסור אלא 'מצות פרוש', ורק אם כינסו אסור (ועל זה שנו בברייתא דם

מהלכי שתיים... אסור). והתוס' כתבו ש'מצות פרוש' ו'איסור' היינו הך.

ב. האוכל דם אדם – לוקה מכת מרדות (רמב"ם מאכלות אסורות ו, ב).

ג. יש בתנא דבי אליהו (רבה טו) שדם אדם אסור מהתורה, ק"ו מבהמה חיה ועוף שדרכם באכילה

ודמם אסור. ועוד מלשון הכתוב דם כל בשר לא תאכלו).

דם שבין השינים – מוצצו ובולעו ואינו חושש.

דם ביצים – ביצי תרנגולת וכדו') אינו באיסור דם (כיון שאינו מין בשר ואינו דומה לפרט).

ואולם הביצה שיש בה דם, יש בה באופנים מסוימים איסור משום ריקום אפרוח. ויש אומרים

שגם כשאין חשש ריקום, הדם אסור משום מראית העין. ויש מתירים (ע' בחולין סד ובראשונים).